

ЄВЧУК А. М., ЗАДОРОЖНА І. П.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ДОВЖИНОЮ ПОЛІСЕМАНТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТА КІЛЬКІСТЮ ЇХ ЗНАЧЕНЬ

(на матеріалі німецької мови)

Статтю присвячено визначенню середньої довжини багатозначної фразеологічної одиниці та дослідженню зв'язку між довжиною полісемантичних фразеологічних одиниць та кількістю їх значень на основі даних “Німецько-українського фразеологічного словника” В. І. Гавриця, О. П. Пророченко та “Німецько-російського фразеологічного словника” Л. Е. Біновича, М. М. Грішина.

Ключові слова: полісемія, багатозначна фразеологічна одиниця, середня довжина фразеологічної одиниці.

Стаття посвящена определению средней длины многозначной фразеологической единицы и исследованию связи между длиной полисемантических фразеологических единиц и количеством их значений на основе данных “Немецко-украинского фразеологического словаря” В. И. Гаврыця, О. П. Пророченко и “Немецко-русского фразеологического словаря” Л. Э. Биновича, Н. Н. Гришина.

Ключевые слова: полисемия, многозначная фразеологическая единица, средняя длина фразеологической единицы.

The article is devoted to the identification of a medium length of polysemantic phraseological unit and the investigation of connection between the length of polysemantic phraseological units and the quantity of their meanings based on German-Ukrainian dictionary of phraseological units by Gavrycs V. I., Prorochenko O. P. and on German-Russian phraseological dictionary by Binovych L. E. and Grishyn N. N.

Key words: polysemy, polysemantic phraseological unit, medium length of phraseological unit.

Актуальні питання дослідження зв'язку між довжиною фразеологічної одиниці (далі ФО) та кількістю її значень неодноразово розглядалися відомими лінгвістами [1:93–94; 2:60; 3:166], які вважають, що процес збагачення ФО новими значеннями залежить багато в чому від структури ФО [2:166–167]. Так, у зв'язку з цим О. В. Кунін зазначав, що між довжиною фразеологізму та розгалуженістю його смислової структури є певний зв'язок [1:93–94]. Слід зауважити, що подібна тенденція спостерігається також і серед лексичних одиниць, що певною мірою свідчить про деяку подібність слова і ФО. Так, наприклад, В. В. Дребет, досліджуючи прикметники німецької мови встановив, що звичайні прикметники мають в середньому найбільшу кількість значень, в той час як складені – найнижчу (наприклад,

прикметник “blind” має у словнику Москальської О. І. 12 значень) [8:30].

Отже **об’єктом** нашого дослідження є німецькомовні багатозначні ФО, відібрані методом суцільної вибірки з фразеологічних словників [4; 5], а **предметом** їх кількісні характеристики (довжина та кількість значень).

Мета дослідження – виявити, якої довжини ФО схильні до полісемії, визначити середню довжину німецькомовної багатозначної ФО, проаналізувати зв’язок між довжиною полісемантичних ФО та кількістю їх значень.

Матеріалом дослідження є багатозначні ФО з “Німецько-українського фразеологічного словника” В. І. Гаврися, О. П. Пророченко та “Німецько-російського фразеологічного словника” Л. Е. Біновича, М. М.Грішина.

Наукова новизна дослідження полягає у використанні кількісно-якісних характеристик ФО для визначення зв’язку між довжиною німецькомовної багатозначної ФО та кількістю її значень.

Попередньо слід зазначити, що хоча словом у складі багатозначної ФО ми вважаємо (за багатьма мовознавцями [6:58; 9:167; 10:32]) будь-яку лексичну одиницю крім відокремлюваного префікса, тобто поєднання графем, яке відділяється від графічних одиниць такого самого виду двома пропусками (знаки пунктуації при цьому не враховуються), цілком зрозуміло, що це не є визначенням саме терміна “слово”. Тому у нашому дослідженні ми використовуємо більш нейтральне позначення – “компонент”.

Щоб визначити, які за довжиною ФО схильні до полісемії, ми проаналізували 1051 багатозначну ФО із фразеологічних словників німецької мови [4; 5] та виявили, що найбільша кількість ФО (437 багатозначні ФО) має 3 компоненти – (41,7 %), 4 компоненти мають у своєму складі 291 багатозначна ФО – (27,6 %), 186 багатозначних ФО нараховують у своєму складі 2 компоненти – (17,7 %), 89 полісемантичних ФО складаються з 5 компонентів – (8,5 %), 35 багатозначних ФО нараховують 6 компонентів – (3,3 %), 9 багатозначних ФО утворені з 7 компонентів – (0,9 %), 4 багатозначних ФО складаються з 8 компонентів – (0,4 %). Отримані результати відобиті в таблиці 1 (див. табл. 1)

Таблиця 1

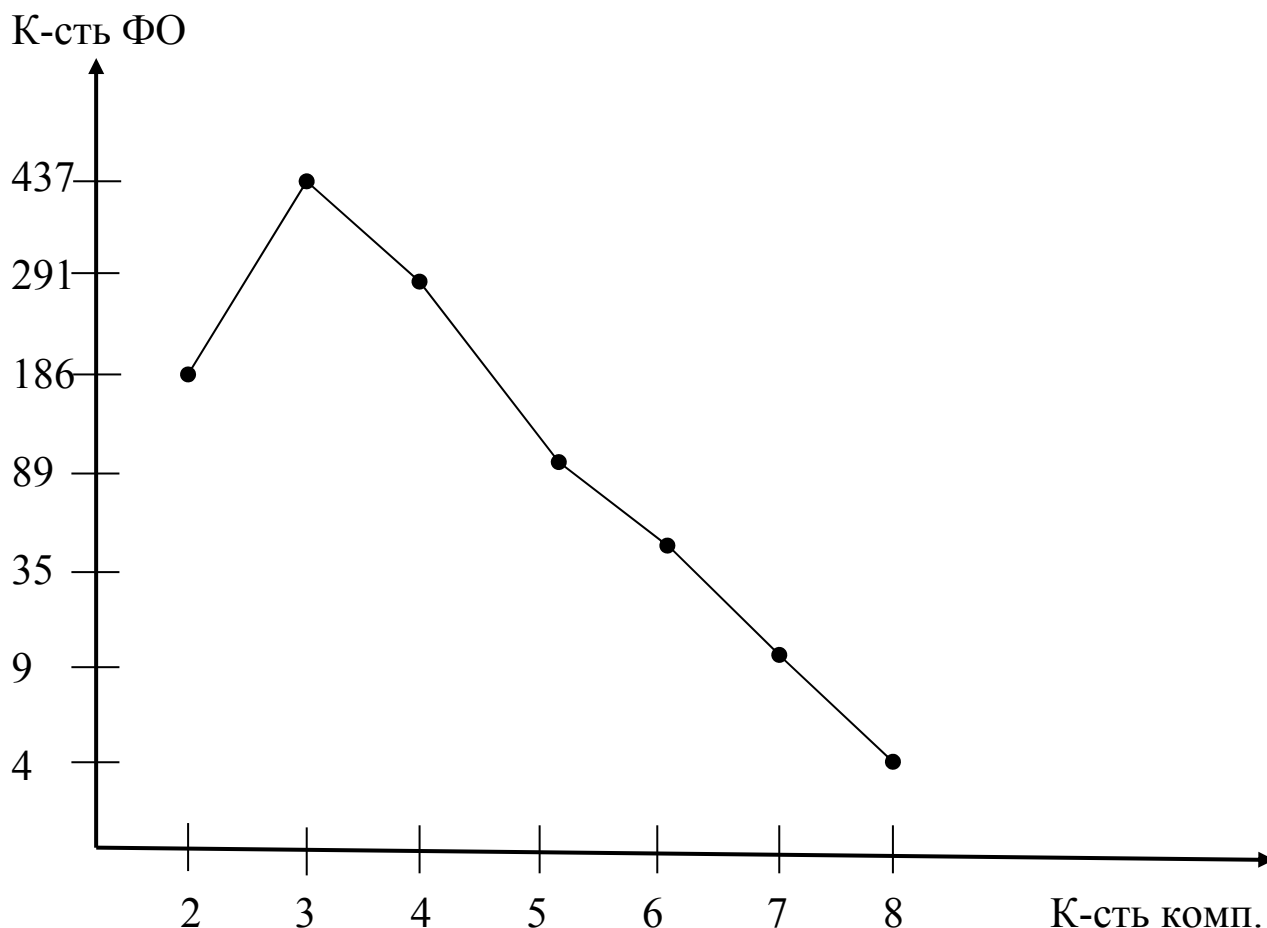
Довжина полісемантичних ФО

КІЛЬКІСТЬ КОМПОНЕНТІВ	КІЛЬКІСТЬ ФО	%	Приклади
2	186	17,7	<i>zu Befehl!; Bescheid wissen; Besitz ergreifen; Besorgungen machen; Donnerwache haben (або stehen); Dunst kriegen; Ehre einlegen та ін.</i>
3	437	41,7	<i>vor Anker liegen; es kommt darauf an; einen Anschluss erreichen; Aug(e) in Aug(e); ein wahres Babel; ein Bett teilen; auf die Dauer та ін.</i>
4	291	27,6	<i>zu den Akten legen; in tausend Ängsten schweben; in den April schicken; auf die Beine bringen; auf den ersten Blick; in die Brüche gehen та ін.</i>
5	89	8,5	<i>wie aus dem Boden gewachsen; das ist billig wie Brombeeren; mit allem Drum und Dran; auf du und du stehen (або sein); das ist ein trauriges Kapitel та ін.</i>
6	35	3,3	<i>ich denk', mich kratzt (або laust) der Affe; einen Knüppel zwischen die Beine werfen; das Blut schoss (або stieg) in den Kopf; festen Boden unter den Füßen haben; alles, was drum und dran ist; та ін.</i>
7	9	0,9	<i>du kannst mir den Buckel runter rutschen; gegen sein eigen Fleisch und Blut sein; wieder festen Boden unter die Füße bekommen; da (або hier) ist die Welt mit Brettern vernagelt та ін.</i>
8	4	0,4	<i>wo er hinschlägt (або hinschlägt), da wächst kein Gras mehr; das will (або geht) mir nicht in den Kopf hinein та ін.</i>
ВСЬОГО	1051	100	

На графіку 1 наочно відображено зв'язок між кількістю компонентів у багатозначних ФО та кількістю цих ФО (див. графік 1).

Графік 1

Зв'язок між довжиною полісемантичних ФО та їхньою кількістю

Як видно з таблиці 1 та графіка 1, максимально схильні до полісемії 3-компонентні ФО, зі зростанням кількості компонентів (починаючи з чотирьох компонентів) схильність ФО до набуття нових значень знижується. Слід зазначити, що найбільш багатозначна німецькомовна ФО (8 значень) *j-d ist weg* є двокомпонентною.

Для того щоб визначити середню довжину німецькомовної багатозначної ФО ми поділили кількість компонентів усіх багатозначних ФО (3596) на кількість багатозначних ФО (1051) і отримали середню довжину – 3,42 компоненти.

У результаті проведеного дослідження ми також встановили, що переважна кількість багатозначних ФО 393 (37,4 %) складається з

3 компоненти і має 2 значення, 254 багатозначних ФО (24,4 %) має 4 компоненти і також 2 значення, 154 багатозначні ФО (14,6 %) складаються з 2 компонентів і мають 2 значення, 86 багатозначних ФО (8,17 %) складаються з 5 компонентів і мають також 2 значення (див. табл. 2), що пов'язано з тим, що більшість багатозначних ФО мають саме по 2 значення (відповідно до наших попередніх підрахунків [7:39–40] – кількість двозначних ФО у словнику [5] складає 88 % серед усіх багатозначних ФО).

Таблиця 2

Довжина багатозначних ФО та кількість їх значень

К-ть комп.	К-ть значень	К-ть ФО	%	Приклади
2	2	154	14,5	<i>allein dastehen; Appel machen; Absolution erteilen; hat ausgekämpft; Besitzt ergreifen (або nehmen); Bruch liefern; fahrendes Volk; Feuer fangen; Käse machen</i> та ін.
2	3	20	0,2	<i>eins (або was) draufkriegen; mit Nachdruck; über Nacht; Rechnung tragen</i> та ін.
2	4	10	0,95	<i>Bescheid wissen; hinüber sein; fertig sein; durch sein; kleine Fische</i> та ін.
2	5	1	0,09	<i>fertig werden</i>
2	8	1	0,09	<i>j-d ist weg</i>
3	2	393	37,37	<i>geht der Atem aus; zu Boden schlagen; eine wandelnde Chronik; guter Dinge sein; doppelt und dreifach; in der Drehe; dickes Blut haben</i> та ін.
3	3	34	3,2	<i>in Anspruch nehmen; auf Draht sein; vor der Nase; ein Bein stellen; ein harter Brocken</i> та ін.

3	4	8	0,76	<i>die Arche Noach(s);(j-n) hat es erwischt; alles in allem та іН.</i>
3	5	2	0,2	<i>ins Blaue hinein; im Auge behalten.</i>
4	2	254	24	<i>das graue Elend kriegen; in die Arme laufen; Mensch, ärgere dich nicht!; auf der Erde bleiben; bis Ende der Welt; in die Luft gehen та іН.</i>
4	3	34	3,2	<i>sich (D) eine Blöße geben; die Fahne von etw. hochhalten; auf Heller und Pfening; auf den Leib rücken; aus dem Leim gehen та іН.</i>
4	4	2	0,2	<i>aus den Latschen kippen та іН.</i>
4	5	1	0,09	<i>auf die Beine bringen.</i>
5	2	86	8,2	<i>mehre Eisen im Feuer haben; in Acht und Bahn sein; unter Dach und Fach sein; auf du und du stehen; einen Nagel im Kopfe haben; einen auf der Pfanne haben та іН.</i>
5	3	3	0,3	<i>mit (D)in dieselbe (або in die gleiche) Kerbe hauen (або schlagen); wieder auf die Beine kommen та іН.</i>
6	2	34	3,2	<i>bei (D) ist nicht viel zu holen; keinen Mumm in den Knochen haben; nur eine Nummer unter vielen sein; etw. geht (або dauert) bis in die aschgrauen Pechhütten та іН.</i>

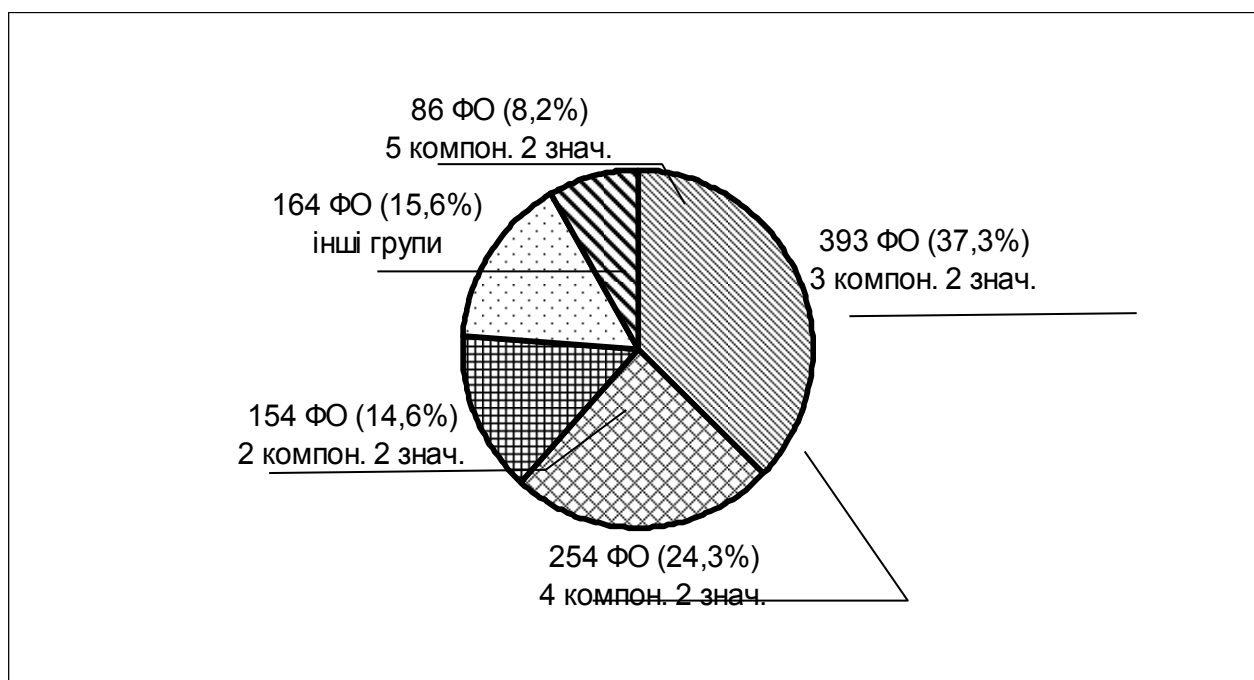
6	3	1	0,09	<i>nicht ganz auf der Höhe sein</i>
7	2	9	0,9	<i>Hilf dir selbst, dann hilft dir Gott!, den hat den Esel im Galopp verloren</i> та ін.
8	2	4	0,4	<i>jeder kann (або soll, muss) nach seiner (eigenen) Fasson selig werden; von seinen eigenen Schmalz leben wie ein Dachs</i> та ін.
Всього:		1051	100	

З таблиці 2 видно, що ФО з 2, 3, 4 компонентами можуть мати від 2 до 5 значень (а двокомпонентна *j-d ist weg* навіть 8 значень). Серед ФО з більшою кількістю компонентів (від 5 до 6) навіть тризначних мало, а серед 7–8 компонентних зафіксовано лише декілька двозначних ФО, тобто очевидно, що із зростанням довжини, кількість значень зменшується.

На діаграмі 1 наочно відображено часткові дані табл. 2

Діаграма 1

Довжина багатозначних ФО та кількість їх значень

З діаграми 1 видно, що 1) переважають полісемантичні ФО з 2 значеннями і різною кількістю компонентів; 2) найбільшою є кількість двозначних ФО з 3 компонентами, що пов'язано із тим, що більшість полісемантичних ФО є саме двозначними, а трикомпонентні ФО складають більшість серед полісемантичних ФО німецької мови (як доведено вище).

Отже, проведений аналіз німецькомовних багатозначних ФО дозволяє констатувати:

1. Середня довжина німецькомовної полісемантичної ФО складає 3,42 компоненти.

2. Найбільш схильні до розвитку полісемії саме трикомпонентні ФО (41,7 % усіх досліджуваних багатозначних ФО).

3. Із зростанням кількості компонентів (довжини) ФО схильність до набуття нових значень спадає.

4. Серед полісемантичних ФО з різною кількістю компонентів переважають ФО з 2 значеннями.

5. Найбільшою (37,4 %) є кількість у німецькій фразеології двозначних трикомпонентних ФО.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кунин А. В.* О фразеологической номинации / Александр Владимирович Кунин // Сб. науч. тр. Московск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза. – 1983. – Вып. 211. – С. 88–100.
2. *Назарян А. Г.* О полисемии в сфере фразеологии / Арманд Гранатович Назарян // Сб. науч. тр. ун-ту дружбы народов им. П. Лумумбы. – М., 1980. – С. 53–60.
3. *Школяренко В. І.* Розвиток багатозначності фразеологічних одиниць (на матеріалі фразесемантичного поля “розумова діяльність”) / Володимир Іванович Школяренко // Вісник Запорізьк. держ. ун-ту. – 2001. – № 4. – С. 166–169.
4. *Немецко-русский фразеологический словарь* / сост. : Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с.
5. *Німецько-український фразеологічний словник* : [у 2 т.] / уклад. : В. І. Гавриць, О. П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981. – 798 с.
6. *Бойко Ю. П.* Варіативність авторського дискурсу при реалізації довжини гіпотактичних структур / Юрій Павлович Бойко // Наук. збірник Чернівецьк. нац. ун-ту. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 213 : Германська філологія. – С. 57–68.
7. *Євчук А. М.* Деякі кількісні характеристики полісемантичних фразеологізмів у німецькій мові / Андрій Миколайович Євчук // Наук. вісник Волинськ. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Серія : “Філологічні науки: мовознавство”. – Луцьк, 2011. – № 6, ч. 1. – С. 39–42.
8. *Drebet V.* Morphologische Faktoren bei der Polysemie der deutschen Adjektive / [V. Drebet, V. Lewizki, D. Cherubim] // Наук. збірник Чернівецьк. нац. ун-ту. – Чернівці : Рута, 1996. – Вип. 1 : Германська філологія. – С. 29–32.
9. *Best K.-H.* Wie viele Wörter enthalten Sätze im Deutschen: Häufigkeitsverteilungen in Texten / Karl-Heinz Best – Göttingen : Peust und Gutschmidt, 2001. – S. 167–199.
10. *Eggers H.* Deutsche Sprache im 20. Jhr. / Hans Eggers – München : Piper, 1973. – S. 32–44.